

ISSN 2518-1467 (Online),
ISSN 1991-3494 (Print)

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМ АКАДЕМИЯСЫНЫҢ
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің

Х А Б А Р Ш Ы С Ы

ВЕСТНИК

НАЦИОНАЛЬНОЙ АКАДЕМИИ
НАУК РЕСПУБЛИКИ
КАЗАХСТАН
Қазақстан Республикасының
педагогикалық университетінің
Абая

THE BULLETIN

THE NATIONAL ACADEMY OF
SCIENCES OF THE REPUBLIC OF
KAZAKHSTAN
Abai Kazakh National Pedagogical
University

PUBLISHED SINCE 1944

1 (401)

JANUARY – FEBRUARY 2023

ALMATY, NAS RK

БАС РЕДАКТОР:

ТҮЙМЕБАЕВ Жансейіт Қансейітұлы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА құрметті мүшесі, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің ректоры (Алматы, Қазақстан)

БАС РЕДАКТОРДЫҢ ОРЫНБАСАРЫ:

БИЛЯЛОВ Дархан Нұрланұлы, PhD, ҚР ҰҒА құрметті мүшесі, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің ректоры (Алматы, Қазақстан), **Н = 2**

ҒАЛЫМ ХАТШЫ:

ӘБІЛҚАСЫМОВА Алма Есімбекқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Абай атындағы ҚазҰПУ Педагогикалық білімді дамыту орталығының директоры (Алматы, Қазақстан), **Н = 2**

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

САТЫБАЛДЫ Әзімхан Әбілқайырұлы, экономика ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Экономика институтының директоры (Алматы, Қазақстан), **Н = 5**

САПАРБАЕВ Әбдіжапар Жұманұлы, экономика ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА құрметті мүшесі, Халықаралық инновациялық технологиялар академиясының президенті (Алматы, Қазақстан), **Н = 6**

ЛУКЪЯНЕНКО Ирина Григорьевна, экономика ғылымдарының докторы, профессор, «Киево-Могилян академиясы» ұлттық университетінің кафедра меңгерушісі (Киев, Украина), **Н = 2**

ШИШОВ Сергей Евгеньевич, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, К. Разумовский атындағы Мәскеу мемлекеттік технологиялар және менеджмент университетінің кәсіптік білім берудің педагогикасы және психологиясы кафедрасының меңгерушісі (Мәскеу, Ресей), **Н = 4**

СЕМБИЕВА Ләззат Мықтыбекқызы, экономика ғылымдарының докторы, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры (Нұр-Сұлтан, Қазақстан), **Н = 3**

АБИЛЬДИНА Салтанат Қуатқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті педагогика кафедрасының меңгерушісі (Қарағанды, Қазақстан), **Н = 3**

БУЛАТБАЕВА Күлжанат Нурымжанқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының бас ғылыми қызметкері (Нұр-Сұлтан, Қазақстан), **Н = 2**

РЫЖАКОВ Михаил Викторович, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Ресей білім академиясының академигі, «Білім берудегі стандарттар және мониторинг» журналының бас редакторы (Мәскеу, Ресей), **Н = 2**

ЕСІМЖАНОВА Сайра Рафихевна, экономика ғылымдарының докторы, Халықаралық бизнес университетінің профессоры, (Алматы, Қазақстан), **Н = 3**

«Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясының Хабаршысы».

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Меншіктенуші: «Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясы» РҚБ (Алматы қ.). Қазақстан Республикасының Ақпарат және коммуникациялар министрлігінің Ақпарат комитетінде 12.02.2018 ж. берілген

№ 16895-Ж мерзімдік басылым тіркеуіне қойылу туралы куәлік.

Тақырыптық бағыты: *әлеуметтік ғылымдар саласындағы зерттеулерге арналған.*

Мерзімділігі: жылына 6 рет.

Тиражы: 300 дана.

Редакцияның мекен-жайы: 050010, Алматы қ., Шевченко көш., 28, 219 бөл., тел.: 272-13-19

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясы, 2023

Типографияның мекен-жайы: «Аруна» ЖК, Алматы қ., Мұратбаев көш., 75.

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

ТУЙМЕБАЕВ Жансент Кансеитович, доктор филологических наук, профессор, почетный член НАН РК, ректор Казахского национального университета им. аль-Фараби (Алматы, Казахстан)

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА:

БИЛЯЛОВ Дархан Нурланович, PhD, почетный член НАН РК, ректор Казахского национального педагогического университета им. Абая (Алматы, Казахстан), **Н = 2**

УЧЕНЫЙ СЕКРЕТАРЬ:

АБЫЛКАСЫМОВА Алма Есимбековна, доктор педагогических наук, профессор, академик НАН РК, директор Центра развития педагогического образования КазНПУ им. Абая (Алматы, Казахстан), **Н = 2**

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

САТЫБАЛДИН Азимхан Абылкаирович, доктор экономических наук, профессор, академик НАН РК, директор института Экономики (Алматы, Казахстан), **Н = 5**

САПАРБАЕВ Абдижапар Джуманович, доктор экономических наук, профессор, почетный член НАН РК, президент Международной академии инновационных технологий (Алматы, Казахстан), **Н = 6**

ЛУКЪЯНЕНКО Ирина Григорьевна, доктор экономических наук, профессор, заведующая кафедрой Национального университета «Киево-Могилянская академия» (Киев, Украина), **Н = 2**

ШИШОВ Сергей Евгеньевич, доктор педагогических наук, профессор, заведующий кафедрой педагогики и психологии профессионального образования Московского государственного университета технологий и управления имени К. Разумовского (Москва, Россия), **Н = 4**

СЕМБИЕВА Лязгат Мыктыбековна, доктор экономических наук, профессор Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева (Нур-Султан, Казахстан), **Н = 3**

АБИЛЬДИНА Салтанат Куатовна, доктор педагогических наук, профессор, заведующая кафедрой педагогики Карагандинского университета имени Е.А.Букетова (Караганда, Казахстан), **Н=3**

БУЛАТБАЕВА Кулжанат Нурымжановна, доктор педагогических наук, профессор, главный научный сотрудник Национальной академии образования имени Ы. Алтынсарина (Нур-Султан, Казахстан), **Н = 3**

РЫЖАКОВ Михаил Викторович, доктор педагогических наук, профессор, академик Российской академии образования, главный редактор журнала «Стандарты и мониторинг в образовании» (Москва, Россия), **Н=2**

ЕСИМЖАНОВА Сайра Рафихевна, доктор экономических наук, профессор Университета международного бизнеса (Алматы, Казахстан), **Н = 3**

«Вестник Национальной академии наук Республики Казахстан».

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Собственник: ООО «Национальная академия наук Республики Казахстан» (г. Алматы).
Свидетельство о постановке на учет периодического печатного издания в Комитете информации Министерства информации и коммуникаций и Республики Казахстан № **16895-Ж**, выданное 12.02.2018 г.

Тематическая направленность: *посвящен исследованиям в области социальных наук.*

Периодичность: 6 раз в год.

Тираж: 300 экземпляров.

Адрес редакции: 050010, г. Алматы, ул. Шевченко, 28, ком. 219, тел. 272-13-19

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© Национальная академия наук Республики Казахстан, 2023

Адрес типографии: ИП «Аруна», г. Алматы, ул. Муратбаева, 75.

EDITOR IN CHIEF:

TUIMEBAYEV Zhansait Kanseitovich, Doctor of Philology, Professor, Honorary Member of NAS RK, Rector of Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan).

DEPUTY CHIEF DIRECTOR:

BILYALOV Darkhan Nurlanovich, Ph.D, Honorary Member of NAS RK, Rector of Abai Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan), **H = 2**

SCIENTIFIC SECRETARY:

ABYLKASSYMOVA Alma Esimbekovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Executive Secretary of NAS RK, President of the International Academy of Innovative Technology of Abai Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan), **H = 2**

EDITORIAL BOARD:

SATYBALDIN Azimkhan Abilkairovich, Doctor of Economics, Professor, Academician of NAS RK, Director of the Institute of Economics (Almaty, Kazakhstan), **H = 5**

SAPARBAYEV Abdizhapar Dzhumanovich, Doctor of Economics, Professor, Honorary Member of NAS RK, President of the International Academy of Innovative Technology (Almaty, Kazakhstan) **H = 6**

LUKYANENKO Irina Grigor'evna, Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of the National University "Kyiv-Mohyla Academy" (Kiev, Ukraine) **H = 2**

SHISHOV Sergey Evgen'evich, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy and Psychology of Professional Education of the Moscow State University of Technology and Management named after K. Razumovsky (Moscow, Russia), **H = 4**

SEMBIEVA Lyazzat Maktybekova, Doctor of Economic Science, Professor of the L.N. Gumilyov Eurasian National University (Nur-Sultan, Kazakhstan), **H = 3**

ABILDINA Saltanat Kuatovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy of Buketov Karaganda University (Karaganda, Kazakhstan), **H = 3**

BULATBAYEVA Kulzhanat Nurymzhanova, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Chief Researcher of the National Academy of Education named after Y. Altynsarın (Nur-Sultan, Kazakhstan), **H = 2**

RYZHAKOV Mikhail Viktorovich, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, academician of the Russian Academy of Education, Editor-in-chief of the journal «Standards and monitoring in education» (Moscow, Russia), **H = 2**

YESSIMZHANOVA Saira Rafikhevna, Doctor of Economics, Professor at the University of International Business (Almaty, Kazakhstan), **H = 3**.

Bulletin of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan.

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Owner: RPA «National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan» (Almaty). The certificate of registration of a periodical printed publication in the Committee of information of the Ministry of Information and Communications

of the Republic of Kazakhstan **No. 16895-Ж**, issued on 12.02.2018.

Thematic focus: *it is dedicated to research in the field of social sciences.*

Periodicity: 6 times a year.

Circulation: 300 copies.

Editorial address: 28, Shevchenko str., of. 220, Almaty, 050010, tel. 272-13-19

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, 2023

Address of printing house: ST «Aruna», 75, Muratbayev str, Almaty.

МАЗМҰНЫ

ПЕДАГОГИКА

Е.Б. Абдимомынов, Т.Р. Абдыкадырова М. ӘУЕЗОВТИҢ ӘНГІМЕЛЕРІН ОҚЫТУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК НЕГІЗДЕР.....	14
Д. Айтенова, Хулия Касапоглу Ченгел, Ф. Турсуманова, М. Исакулова ҚАРАХАН ДӘУІРІ ӘДЕБИЕТІН ОҚЫТУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕР.....	29
Б. Акмагамбетова, Г. Сәрсек ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУДАҒЫ СҰХБАТТЫҢ РӨЛ.....	40
С.С. Анапияева ЦИФРЛЫҚ ДИЗАЙНДЫ ЖОБАЛАУ АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ӘДЕБИ МӘТІНДЕРДЕГІ КӨРКЕМДЕГІШ ҚҰРАЛДАРДЫ ТАҢУ БІЛГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК НЕГІЗДЕРІ.....	55
Ж.Б. Ахметова, Ж.А. Орынханова, Г.А. Сейдуллаева, Э.И. Турсунбаева ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫ ОҚЫТУШЫЛАРЫНЫҢ ЦИФРЛЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	70
Ә.И. Әбілғаева, К.А. Жумагулова, Л.М. Мамбетова, К.Б. Тлегенова ИНТЕГРАЦИЯ НЕГІЗІНДЕ БОЛАШАҚ БИОЛОГ ПЕДАГОГТЕРІН КӘСІБИ ДАЯРЛАУДЫҢ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ.....	88
Е. Бурибаев, Ж. Хамзина, Л. Сафронова, Т. Килыбаев, Т. Әпендиев ҚАЗАҚСТАННЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ УНИВЕРСИТЕТІНДЕ ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУЛЕРДІҢ ТИІМДІЛІГІН БАҒАЛАУ.....	104
Г.А. Ергалиева, Л.М. Маденова, Ж.Ж. Нәбиева ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ҚҰНДЫЛЫҚ БАҒДАРЫНЫҢ ӨЗГЕРУ СЕБЕПТЕРІ.....	122
С.Ж. Жанжигитов, Б. Әбдуәлиұлы СТУДЕНТТЕРДІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ӘДІСТЕМЕСІ.....	140
Г.А. Кажигалиева, А. Еркебекова, Г.А. Орынханова МЕКТЕПТЕГІ ОРЫС ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА МӘТІНМЕН ЖҰМЫС.....	160
Ж.Б. Қдыралиева, Г.С. Балтабаева, Р. Жәлиқызы ЕЖЕЛГІ ДӘУІР ӘДЕБИЕТІНДЕГІ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ.....	172
А.Б. Қудасбекова, А.П. Мынбаева, О.А. Стычева, Д. Байғұтова ЖОО-ДАҒЫ ӘДЕБИЕТ ПӘНІНДЕ ЛИНГВОСТИЛИСТИКАЛЫҚ ТАЛДАУ.....	180
Ж.Г. Кулекенова, З.Б. Ешимбетова, Б.Н. Агабекова, Ш.А. Акимбекова ЖОҒАРЫ КУРС СТУДЕНТТЕРІНІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМУДА ШЕТ ТІЛІНДЕ БІЛІМ БЕРУ.....	190

К. Мухтарқызы, Г.М. Абильдинова
ТОЛЫҚТЫРЫЛҒАН ШЫНАЙЫЛЫҚ МОБИЛЬДІ ҚОСЫМШАЛАРЫНЫҢ ОҚУШЫЛАРДЫҢ
ОҚУ МОТИВАЦИЯСЫНА ӘСЕРІ.....201

М.М. Нуризинова, М.К. Скаков, Ш.Ж. Раманкулов
БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫҢ ТРИБОЛОГИЯ ТУРАЛЫ ТҮСІНІКТЕРІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫН
ЗЕРТТЕУ.....212

А.Б. Туркменбаев, Э.А. Абдыкеримова, Б.У. Қуанбаева, М.Е. Рахметов
БІЛІМ БЕРУ ҮДЕРІСІНДЕ АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ
ҚОЛДАНУ ТӘЖІРИБЕСІ.....223

ЭКОНОМИКА

А.Б. Әбілқасым, Ғ.М. Жұрынов, Т.Н. Маширова, А.А. Иманбаев, А.Т. Шитенова
КӘСПОРЫНДА ЗАМАНАУИ САТУ ЛОГИСТИКАСЫН ЕНГІЗУ МЕХАНИЗМІ.....238

М.Е. Абылкасымова, Ш.Ж. Шунеев, С.А. Джуатова
ЭКОНОМИКАНЫ НЕСИЕЛЕНДІРУДІҢ ТЕПЕ – ТЕҢДІК ЖӘНЕ ШАМАДАН ТЫС ӨСУ
ҚАРҚЫНЫН БАҒАЛАУ.....248

Б.А. Альпенова, Д.Б. Муратова, Л.Т. Сарыкулова, К.А. Абдыкулова, Н.Х. Маулина
ҚАЗАҚСТАН Өңірлерін қаржыландырудың өлеуметтік-экономикалық
ӘСЕРІН БАҒАЛАУ.....278

Ж.А. Бабажанова, Д.А. Бекешева, А.К. Оралбаева, С.Ч. Примбетова, М.С. Толысбаева
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫНДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ
ПРОЦЕСТЕРДІ ДАМУДЫҢ МОДЕЛІН ӘЗІРЛЕУ.....290

Ж. Байшукурова, Р. Якудина, С. Серикбаев, К. Камали, А. Нурманов
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖҮЙЕСІНІҢ ҚЫЗМЕТІНІҢ ҚАЗІРГІ
ПАРАМЕТРЛЕРІН ЗЕРТТЕУ.....304

А.Н. Бейсембина, С.К. Кунязова, А.Ж. Бұхарбаева, А.Т. Султанов, Р.К. Айтманбетова
ЭКОНОМИКАНЫҢ ТРАНСФОРМАЦИЯСЫ ЖАҒДАЙЫНДА ХАЛЫҚТЫ ЖҰМЫСПЕН
ҚАМТУДЫ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ КОНТЕКСТІНДЕГІ ЕҢБЕК НАРЫҒЫ
ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ МӘНІ МЕН РӨЛІ.....316

С.Т. Дошманова, Б.Ж. Болатова, А.А. Курманалина, Б.М. Таскарина, А.М. Сапарғали
ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӨСУДІ ЫНТАЛАНДЫРУДАҒЫ ҒЫЛЫМНЫҢ РӨЛІ МЕН
МАҢЫЗЫ.....325

З.О. Иманбаева, Ғ.С. Мукина, Ж.А. Бабажанова, Ж.К. Аймагамбетова, Ғ.Д. Кенжебаева
ЕУРОПАЛЫҚ ОДАҚ ЕЛДЕРІНІҢ АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫ КООПЕРАТИВТЕРІ
САЛАСЫНДАҒЫ ТӘЖІРИБЕСІ.....336

Б.А. Мархаева, М.У. Бейсенова, А.К. Мурзалиева
МЕЙРАМХАНАЛАРДА ШЕШІМ ҚАБЫЛДАУ ҮШІН РЕЛЕВАНТТЫҚ ШЫҒЫНДАРДЫ
ТАЛДАУ.....347

С.Т. Мусина, М.К. Асанова, А.Б. Мыржықбаева, Е.Т. Ақбаев, А.И. Нагорная КӨШІ-ҚОН СЕБЕПТЕРІН ЗЕРТТЕУ: ПАНДЕМИЯ КЕЗІНДЕГІ COVID-19 ЖӘНЕ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ РЕЙСТЕР АРАСЫНДАҒЫ БАЙЛАНЫСТЫ ТАЛДАУ.....	357
Қ.Т. Нұралина, С.А. Азылжанова, Ж.А. Абылқасимова, Л.М. Шаяхметова, Д.М. Ақишева АЙМАҚ ЭКОНОМИКАСЫН ДАМУДЫ МЕМЛЕКЕТТІК РЕТТЕУДІҢ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕСІ.....	369
Б.К. Нурмағанбетова, Г.Ж. Рысмаханова, М.Ш. Кушенова, А.Ж. Машаева, А.Ж. Оспанбаева ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ САЛАСЫНА ШЕТЕЛ ИНВЕСТИЦИЯЛАРЫН ТARTУ МӘСЕЛЕСІ.....	382
О. Рыскельді, В. Шеломенцева, М. Миркович, А. Нурғалиева АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫН ЦИФРЛАНДЫРУДЫҢ БОЛАШАҒЫ МЕН МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	395
М.Х. Саидов, Н.А. Ашурметова, Б.Б. Қалықов, Г.М. Рахимжанова, Г.Т. Хамдамова ОРГАНИКАЛЫҚ АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫНЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ.....	410
М.Р. Сихимбаев, Г.Н. Сраилова, З.К. Калиаскарова, Қ.Б. Жұманазаров, А.Ж. Асаинов ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ҰЛТТЫҚ СТАНДАРТТАР БАЗАСЫНДА БАҒАЛАУДЫ ДАМУТУ.....	422
А.Г. Утжанова, А.О. Жағыпарова МҰНАЙ ФЮЧЕРСТЕРІ НАРЫҒЫНЫҢ ДАМУЫН ТАЛДАУ.....	439

СОДЕРЖАНИЕ

ПЕДАГОГИКА

Е.Б. Абдимомынов, Т.Р. Абдыкадырова МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОБУЧЕНИЯ РАССКАЗАМ М. АУЭЗОВА.....	14
Д. Айтенова, Хулия Касапоглу Ченгел, Ф. Турсуманова, М. Исакулова ОСНОВЫ ПРОБЛЕМЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ЛИТЕРАТУРЫ ЭПОХИ КАРАХАНА.....	29
Б. Акмагамбетова, Г. Сарсеке РОЛЬ ИНТЕРВЬЮ В РАЗВИТИИ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ НАВЫКОВ ОБУЧАЮЩИХСЯ.....	40
С.С. Анапияева МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ УМЕНИЙ ОПРЕДЕЛЯТЬ ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ СРЕДСТВА В ЛИТЕРАТУРНЫХ ТЕКСТАХ ПОСРЕДСТВОМ ПРОЕКТИРОВАНИЯ ЦИФРОВОГО ДИЗАЙНА.....	55
Ж.Б. Ахметова, Ж.А. Орынханова, Г.А. Сейдуллаева, Э.И. Турсунбаева ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЦИФРОВОЙ ГРАМОТНОСТИ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ.....	70
Ә.И. Әбілғаева, К.А. Жұмағұлова, Л.М. Мамбетова, К.Б. Тлегенова ТЕНДЕНЦИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ- БИОЛОГОВ НА ОСНОВЕ ИНТЕГРАЦИИ.....	88
Е. Бурибаев, Ж. Хамзина, Л. Сафронова, Т. Кильбаев, Т. Апендиев ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ КАЗАХСТАНА.....	104
Г.А. Ергалиева, Л.М. Маденова, Ж.Ж. Набиева ПРИЧИНЫ ИЗМЕНЕНИЯ ЦЕННОСТНЫХ ВЗГЛЯДОВ ПОДРОСТКОВ.....	122
С.Ж. Жанжигитов, Б. Абдуалиулы МЕТОДИКА ФОРМИРОВАНИЯ ПРАВОВОЙ ГРАМОТНОСТИ СТУДЕНТОВ.....	140
Г.А. Кажигалиева, А. Еркебекова, Г.А. Орынханова РАБОТА С ТЕКСТОМ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА В ШКОЛЕ.....	160
Ж.Б. Кдыралиева, Г.С. Балтабаева, Р. Жәліқызы МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ В ДРЕВНЕЙ ЛИТЕРАТУРЕ.....	172
А.Б. Кудасбекова, А.П. Мынбаева, О.А. Стычева, Д. Байғұтова ЛИНГВОСТИЛИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ НА ЗАНЯТИЯХ ПО ЛИТЕРАТУРЕ ВУЗЕ.....	180
Ж.Г. Кулекенова, З.Б. Ешимбетова, Б.Н. Агабекова, Ш.А. Акимбекова ИНОЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В РАЗВИТИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ СТАРШИХ КУРСОВ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ.....	181

К. Мухтарқызы, Г.М. Абильдинова
ВЛИЯНИЕ УЧЕБНЫХ МОБИЛЬНЫХ ПРИЛОЖЕНИЙ ДОПОЛНЕННОЙ РЕАЛЬНОСТИ НА
МОТИВАЦИЮ УЧЕНИКОВ ВО ВРЕМЯ УРОКА.....201

М.М. Нуризинова, М.К. Скаков, Ш.Ж. Раманкулов
ИССЛЕДОВАНИЕ СФОРМИРОВАННОСТИ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ БУДУЩИХ
СПЕЦИАЛИСТОВ О ТРИБОЛОГИИ.....212

А.Б. Туркменбаев, Э.А. Абдыкеримова, Б.У. Куанбаева, М. Рахметов
ОПЫТ ПРИМЕНЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В
ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ.....223

ЭКОНОМИКА

А.Б. Әбілқасым, Ғ.М. Жұрынов, Т.Н. Маширова, А.А. Иманбаев, А.Т. Шитенова
МЕХАНИЗМ ВНЕДРЕНИЯ СОВРЕМЕННОЙ ЛОГИСТИКИ СБЫТА НА
ПРЕДПРИЯТИИ.....238

М.Е. Абылкасымова, Ш.Ж. Шунеев, С.А. Джуатова,
ОЦЕНКА РАВНОВЕСНОГО И ЧРЕЗМЕРНОГО ТЕМПОВ РОСТА КРЕДИТОВАНИЯ
ЭКОНОМИКИ.....248

Б.А. Альпенова, Д.Б. Муратова, Л.Т. Сарыкулова, К.А. Абдыкулова, Н.Х. Маулина
ОЦЕНКА СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО ЭФФЕКТА ФИНАНСИРОВАНИЯ
РЕГИОНОВ КАЗАХСТАНА.....278

Ж.А. Бабажанова, Д.А. Бекешева, А.К. Оралбаева, С.Ч. Примбетова, М.С. Толысбаева
РАЗРАБОТКА МОДЕЛИ РАЗВИТИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ В СЕЛЬСКОМ
ХОЗЯЙСТВЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН.....290

Ж. Байшукурова, Р. Якудина, С. Серикбаев, К. Камали, А. Нурманов
ИССЛЕДОВАНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ПАРАМЕТРОВ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ
ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН.....304

А.Н. Бейсембина, С.К. Кунызова, А.Ж. Бухарбаева, А.Т. Султанов, Р.К. Айтманбетова
СУЩНОСТЬ И РОЛЬ ЭКОНОМИКИ РЫНКА ТРУДА В КОНТЕКСТЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ
ЗАНЯТОСТИ НАСЕЛЕНИЯ В УСЛОВИЯХ ТРАНСФОРМАЦИИ ЭКОНОМИКИ.....316

С.Т. Дошманова, Б.Ж. Болатова, А.А. Курманалина, Б.М. Таскарина, А.М. Сапаргали
РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ НАУКИ В СТИМУЛИРОВАНИИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО
РОСТА.....325

**З.О. Иманбаева, Г.С. Мукина, Ж.А. Бабажанова, Ж.К. Аймагамбетова,
Г.Д. Кенжебаева**
ОПЫТ СТРАН ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА В ОБЛАСТИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ
КООПЕРАТИВОВ.....336

Б.А. Мархаева, М.У. Бейсенова, А.К. Мурзалиева
АНАЛИЗ РЕЛЕВАНТНЫХ ЗАТРАТ ДЛЯ ПРИНЯТИЯ РЕШЕНИЙ В
РЕСТОРАНАХ.....347

С.Т. Мусина, М.К. Асанова, А.Б. Мыржыкбаева, Е.Т. Акбаев, А.И. Нагорная ИЗУЧЕНИЕ ПРИЧИН МИГРАЦИИ: АНАЛИЗ ВЗАИМОСВЯЗИ МЕЖДУ COVID-19 И МЕЖДУНАРОДНЫМИ РЕЙСАМИ В ПЕРИОД ПАНДЕМИИ.....	357
К.Т. Нуралина, С.А. Азылканова, Ж.А. Абылкасимова, Л.М. Шаяхметова, Д.М. Акишева ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ РЕГИОНА.....	369
Б.К. Нурмаганбетова, Г.Ж. Рысмаханова, М.Ш. Кушенова, А.Ж. Машаева, А.Ж. Оспанбаева ПРОБЛЕМА ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ В ИННОВАЦИОННУЮ СФЕРУ ЭКОНОМИКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН.....	382
О. Рыскельді, В. Шеломенцева, М. Миркович, А. Нургалиева ПЕРСПЕКТИВЫ И ПРОБЛЕМЫ ЦИФРОВИЗАЦИИ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА.....	395
М.Х. Саидов, Н.А. Ашурметова, Б.Б. Калыкова, Г.М. Рахимжанова, Г.Т. Хамдамова ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОРГАНИЧЕСКОГО СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА.....	410
М.Р. Сихимбаев, Г.Н. Сраилова, З.К. Калиаскарова, К.Б. Жуманазаров, А.Ж. Асанов РАЗВИТИЕ ОЦЕНКИ НА БАЗЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ СТАНДАРТОВ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН.....	422
А.Г. Утжанова, А.О. Жагыпарова АНАЛИЗ РАЗВИТИЯ РЫНКА НЕФТЯНЫХ ФЬЮЧЕРСОВ.....	439

CONTENTS

PEDAGOGY

Y.B. Abdimomynov, T.R. Abdykadyrova METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF TEACHING M. AUEZOV'S STORIES.....	14
D. Aitenova, Hulya Kasapoglu Cengel, F. Tursumanova, M. Isakulova ACTUAL PROBLEMS OF TEACHING LITERATURE OF THE KARAKHAN ERA.....	29
B. Akmagambetova, G. Sarseke THE ROLE OF INTERVIEWS IN THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' RESEARCH SKILLS.....	40
S.S. Anapiyayeva METHODOLOGICAL FOUNDATIONS FOR THE FORMATION OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN'S SKILLS TO IDENTIFY ARTISTIC MEANS IN LITERARY TEXTS THROUGH DIGITAL DESIGN.....	55
Zh. Akhmetova, Zh. Orynkhanova, G. Seidullayeva, E. Tursunbayeva PROBLEMS OF FORMATION OF DIGITAL LITERACY OF TEACHERS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION.....	70
A. Abiltayeva, K. Zhumagulova, L. Mambetova, K. Тлегенова TRENDS IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE BIOLOGY TEACHERS BASED ON INTEGRATION.....	88
Ye. Buribayev, Zh. Khamzina, L. Safronova, T. Kilybayev, T. Apendiyev EVALUATION OF THE EFFECTIVENESS OF SCIENTIFIC RESEARCH AT THE PEDAGOGICAL UNIVERSITY OF KAZAKHSTAN.....	104
G. Yergaliyeva, L. Madenova, Zh. Nabieva REASONS FOR CHANGING THE VALUE VIEWS OF ADOLESCENTS.....	122
S.Zh. Zhanzhigitov, B. Abdualiuly METHODS OF FORMATION OF LEGAL LITERACY OF STUDENTS.....	140
G.A. Kazhigaliyeva, A. Yerkebekova, G. Orynkhanova WORKING WITH TEXT IN RUSSIAN LANGUAGE LESSONS AT SCHOOL.....	160
Zh.B. Kadyralieva, G.S. Baltabayeva, R. ZHalikyzy METHODOLOGY OF TEACHING NATIONAL VALUES IN ANCIENT LITERATURE.....	172
A.B. Kudasbekova, A.P. Mynbayeva, O.A. Stycheva, D.N. Baigutova LINGUISTIC AND STYLISTIC ANALYSIS AT THE LESSONS OF LITERATURE AT THE UNIVERSITY.....	180
Zh.G. Kulekenova, Z.B. Yeshimbetova, B.N. Agabekova, Sh.A. Akimbekova FOREIGN LANGUAGE EDUCATION IN THE DEVELOPMENT OF UNDERGRADUATES' PROFESSIONAL COMPETENCE	190

K. Mukhtarkyzy, G. Abildinova

IMPACT OF AUGMENTED REALITY LEARNING MOBILE APPLICATIONS ON STUDENTS' MOTIVATION DURING LESSONS.....201

M. Nurizinova, M. Skakov, Sh. Ramankulov

THE STUDY OF THE FORMATION OF IDEAS OF FUTURE SPECIALISTS ABOUT TRIBOLOGY.....212

A. Turkmenbaev, E. Abdykerimova, B. Kuanbayeva, M. Rakhmetov

EXPERIENCE IN THE USE OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL PROCESS.....223

EKONOMICS**A.B. Abylkasym, G.M. Zhuryynov, T.N. Mashirova, A.A. Imanbayev, A.T. Shitenova**

THE MECHANISM OF IMPLEMENTATION OF MODERN SALES LOGISTICS AT THE ENTERPRISE.....238

M. Abylkassymova, Sh. Shuneyev, S. Juatova

ASSESSMENT OF THE EQUILIBRIUM AND EXCESSIVE GROWTH RATES OF LENDING TO THE ECONOMY.....248

B. Alpenova, D. Muratova, L. Sarykulova, K. Abdykulova, N. Maulina

ASSESSMENT OF THE SOCIO-ECONOMIC EFFECT OF FINANCING THE REGIONS OF KAZAKHSTAN.....278

Z. Babazhanova, D. Bekesheva, A. Oralbayeva, S. Primbetova, M. Tolysbayeva

MODEL FOR THE DEVELOPMENT OF INNOVATIVE PROCESSES IN AGRICULTURE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN.....290

ZH. Baishukurova, R. Yakudina, S. Serikbayev, K. Kamali, A. Nurmanov

STUDY OF MODERN PARAMETERS OF THE FUNCTIONING OF THE ECONOMIC SYSTEM OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN.....304

A. Beisembina, S. Kunyazova, A. Bukharbayeva, A. Sultanov, R. Aitmanbetova

THE ESSENCE AND ROLE OF THE LABOR MARKET ECONOMY IN THE CONTEXT OF EMPLOYMENT PROVISION IN THE CONDITIONS OF ECONOMIC TRANSFORMATION.....316

S.T. Doshmanova, B.Zh. Bolatova, A.A. Kurmanalina, B.M. Taskarina, A.M. Sapargali

THE ROLE AND IMPORTANCE OF SCIENCE IN STIMULATING ECONOMIC GROWTH.....325

Z.O. Imanbayeva, G. Mukina, Z. Babazhanova, Zh.K. Aimagambetova, G.D. Kenzhebayeva

EXPERIENCE OF THE EUROPEAN UNION COUNTRIES IN THE FIELD OF AGRICULTURAL COOPERATIVES.....336

B. Markhayeva, M. Beisenova, A. Murzaliyeva

ANALYSIS OF RELEVANT COSTS FOR DECISION MAKING IN RESTAURANTS.....347

S. Mussina, M. Assanova, A. Myrzhykbayeva, Y. Akbayev, A. Nagornaya

EXPLORING MIGRATION CAUSES: ANALYSIS OF THE RELATIONSHIPS BETWEEN COVID-19 AND INTERNATIONAL FLIGHTS DURING THE PANDEMIC PERIOD.....357

K.T. Nuralina, S.A. Azylkanova, J.A. Abylkasimova, L.M. Shayakhmetova, D.M. Akisheva FOREIGN EXPERIENCE OF STATE REGULATION OF REGIONAL ECONOMIC DEVELOPMENT.....	369
B. Nurmaganbetova, G. Rysmakhanova, M. Kushenova, A. Mashayeva, A. Ospanbayeva THE PROBLEM OF ATTRACTING FOREIGN INVESTMENT IN THE INNOVATIVE SPHERE OF THE ECONOMY OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN.....	382
O. Ryskeldi, V. Shelomentseva, M. Mirkovic, A. Nurgaliyeva PROSPECTS AND CHALLENGES IN DIGITALIZATION OF AGRICULTURE.....	395
M.H. Saidov, N.A. Ashurmetova, B.B. Kalykova, G.M.Rakhimzhanova, G.T. Khamdamova THEORETICAL FOUNDATIONS OF ORGANIC AGRICULTURE.....	410
M.R. Sikhimbayev, G.N. Srailova, Z.K. Kaliaskarova, K.B. Zhumanazarov, A.Zh. Asainov DEVELOPMENT OF ASSESSMENT ON THE BASIS OF NATIONAL STANDARDS IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN.....	422
A. Utzhanova, A. Zhagyparova ANALYSIS OF THE DEVELOPMENT OF THE OIL FUTURES MARKET.....	439

BULLETIN OF NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES
OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN
ISSN 1991-3494
Volume 1, Number 401 (2023), 347-356
<https://doi.org/10.32014/2023.2518-1467.443>
UDK 657.479

© **B. Markhaeva**^{1*}, **M. Beisenova**², **A. Murzaliyeva**¹, 2023

¹Caspian University, Almaty, Kazakhstan;

²Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan.

E-mail: markhaeva@mail.ru

ANALYSIS OF RELEVANT COSTS FOR DECISION MAKING IN RESTAURANTS

Markhaeva Bayanslu – doctor of economic sciences, associated professor of Caspian University, Almaty, Kazakhstan

E-mail: markhaeva@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-7354-7125>;

Beisenova Madina – doctor of economic sciences, associated professor of Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

E-mail: madina.beisenova@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-8783-9313>;

Murzaliyeva Aymenai – PhD, associated professor of Caspian University, Almaty, Kazakhstan

E-mail: mak_878@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-0350-0153>.

Abstract. A restaurant should look for opportunities and ways to attract guests, to achieve their loyalty as much as possible and encourage the desire to visit this public place. Increasing competition forces an individual enterprise to focus its efforts primarily on achieving economic goals - improving the efficiency of service delivery or maximizing financial results. Urgency of the research is especially growing in the context of the external environment strengthening instability, increasing in the rate of its economic and social changes, which significantly exceed the speed of the restaurant's response. In Kazakhstan, as one of the types of public catering enterprises a restaurant's activity is classified "the provision of accommodation and catering services". Statistics show that for this type of activity, the growth rate of the number of active legal entities exceeds the growth rate of gross value added per business enterprise by 8.4%. This may indicate low performance and the need to find ways to increase sales revenue. One alternative is to create a catering service as part of a restaurant, or the so-called "field service". The approach based on analysis of relevant costs allows the restaurant to justify the decision to "open or not open catering". According to this approach, if the field service will bring incremental

revenues that exceed the incremental costs, then the opening of a catering service is an economically justified measure: revenues grow at a faster pace than costs. The effect takes place by reducing the share of overheads in the cost per tenge of restaurant's service.

Key words: relevant costs, decision-making, restaurant, incremental analysis, catering.

© Б.А. Мархаева^{1*}, М.У. Бейсенова², А.К. Мурзалиева¹, 2023

¹Қаспий қоғамдық университеті, Алматы, Қазақстан;

²әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан.

E-mail: markhaeva@mail.ru

МЕЙРАМХАНАЛАРДА ШЕШІМ ҚАБЫЛДАУ ҮШІН РЕЛЕВАНТТЫҚ ШЫҒЫНДАРДЫ ТАЛДАУ

Аннотация. Мейрамхана қонақтарды тартудың мүмкіндіктері мен жолдарын іздеуі, сондай-ақ олардың адалдығына мүмкіндігінше қол жеткізіп, осы нақты мекемеге келу деген құлшынысын ынталандыруы керек. Бәсекелестіктің күшеюі жеке кәсіпорынның күш-жігерін, ең алдымен, экономикалық мақсаттарға жетуге, яғни қызмет көрсетудің тиімділігін арттыруға немесе қаржылық нәтижелерді барынша көбейтуге бағыттауға мәжбүр етеді. Зерттеу тақырыбының өзектілігі, әсіресе сыртқы ортаның тұрақсыздығының күшеюі, оның экономикалық және әлеуметтік өзгерістері қарқындарының өсу жағдайында, артады, сондай-ақ бұл қарқындар мейрамхананың жауап беру жылдамдығынан айтарлықтай асып түседі. Қазақстанда қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарының бір түрі ретінде мейрамхананың жұмыс істеуі «орналастыру және тамақтандыру қызметтерін көрсету» ретінде жіктеледі. Статистика көрсеткендей, қызметтің осы түрі бойынша белсенді заңды тұлғалар санының өсу қарқыны жұмыс істеп тұрған кәсіпорынға шаққандағы жалпы қосылған құнның өсу қарқынынан 8,4%-ға асып түседі. Бұл тиімділіктің төмендігін және сатудан түсетін табысты арттыру жолдарын іздеу қажеттілігін көрсетуі мүмкін. Балама нұсқалардың бірі мейрамхана құрамында кейтерингтік бөлімшесін ашу немесе «көшпелі қызмет көрсету» деп аталатынды ұйымдастыру болып табылады. Релеванттық шығындарды талдауға негізделген тәсіл мейрамханаға «кейтерингтік бөлімшесін ашу немесе ашпау» туралы шешім қабылдаудың орындылығын негіздеуге мүмкіндік береді. Осы тәсілге сәйкес, егер көшпелі қызмет көрсету қосымша шығындардан асатын қосымша табыстар әкелсе, онда кейтерингтік бөлімшені ашу экономикалық тұрғыдан ақталған іс-шара болып саналады: табыстар шығындарға қарағанда жылдам қарқынмен өседі. Оң нәтиже мейрамхана қызметінің теңгесіне шаққандағы үстеме шығындар үлесін азайту арқылы қол жеткізіледі.

Түйін сөздер: релеванттық шығындар, шешім қабылдау, мейрамхана, инкременттік талдау, кейтеринг.

© Б.А. Мархаева^{1*}, М.У. Бейсенова², А.К. Мурзалиева¹, 2023

¹Каспийский общественный университет, Алматы, Казахстан;

²Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан.

E-mail: markhaeva@mail.ru

АНАЛИЗ РЕЛЕВАНТНЫХ ЗАТРАТ ДЛЯ ПРИНЯТИЯ РЕШЕНИЙ В РЕСТОРАНАХ

Аннотация. Ресторан должен искать возможности и способы привлечения гостей, максимально добиваться их лояльности и побуждать желание посещать именно это заведение. Возрастающая конкуренция вынуждает отдельное предприятие сосредотачивать свои усилия, прежде всего, на достижении экономических целей – повышении эффективности оказания услуг или максимизации финансовых результатов. Актуальность темы исследования особенно возрастает в условиях усиливающейся нестабильности внешней среды, повышения темпов ее экономических и социальных изменений, которые значительно превосходят скорость ответной реакции ресторана. В Казахстане деятельность ресторана как одного из видов предприятий общественного питания классифицируется как предоставление услуг проживания и питания. Статистика показывает, что по указанному виду деятельности темпы прироста количества активных юридических лиц превышают темпы роста валовой добавленной стоимости на одно работающее предприятие на 8,4%. Это может говорить о низких показателях эффективности и необходимости поиска путей увеличения выручки с продаж. Одним из альтернативных вариантов является создание кейтеринговой службы в составе ресторана, или организация так называемого «выездного обслуживания». Подход на основе использования анализа релевантных затрат позволяет ресторану обосновать целесообразность принятия решения «открывать или не открывать кейтеринг». Согласно этого подхода, если организация выездного обслуживания будет приносить дополнительные доходы, которые превышают дополнительные затраты, то открытие кейтеринговой службы считается экономически оправданным мероприятием: выручка растет более быстрыми темпами, чем затраты. Эффект имеет место за счет уменьшения доли накладных расходов в себестоимости, которая приходится на один тенге услуг ресторана.

Ключевые слова: релевантные затраты, принятие решений, ресторан, инкрементный анализ, кейтеринг.

INTRODUCTION

As statistics show, in Kazakhstan, as of May 1, 2022, in the provision of accommodation and catering services, the growth rate of non-operating enterprises

exceeded the growth rate of active legal entities by 2.7%. Temporarily inactive enterprises accounted for a quarter of the total number of registered legal entities (Table 1).

Table 1 - Legal entities by type of activity “Provision of accommodation and catering services” in Kazakhstan (units) (Statistical bulletin, 2021; Statistical bulletin, 2022).

Indicators	01.05.2021	01.05.2022	Growth rate, % (column 3/column 2*100) -100))
1	2	3	4
Legal entities, total registered:	8343	9170	9,9
including:			
active	3059	3400	11,1
temporarily inactive	2043	2325	13,8
newly registered (not active yet)	1479	1563	5,7

With regard to the economic efficiency of enterprises in the provision of accommodation and catering services, we can consider the indicator of gross value added, which is calculated as gross output minus intermediate consumption and plus sum of value added tax and net import tax. The amount of the gross value added of all industries is the country’s gross domestic product (Ivanov, 2021:584).

As can be seen, in the provision of accommodation and catering services in Kazakhstan, as of April 1, 2022, the growth rate of gross value added in terms of one operating enterprise was lower than the growth rate of the number of active enterprises by 8.4%, or decreased by 4 times.

Table 2 - Indicators of gross value added by type of activity “Provision of accommodation and catering services” in Kazakhstan (Statistical bulletin, 2021; Statistical bulletin, 2022)

	Indicators	January- March 2021	January- March 2022	Change (column 4 – column 3)
1	2	3	4	5
1	Volume index of gross value added, as a percentage of the previous period	89,3	95,7	+6,4
2	Gross value added by type of activity, million tenge	145091,5	165477,1	+20385,6
3	Active legal entities by type of activity, units	3059	3400	+341
4	Gross value added per one active legal entity (item 2 / item 3), million tenge	47,4	48,7	+1,3

At the same time, the revenues decrease was occurring in the context of rising in the cost of catering services by 7.1% per year, while the cost of food in restaurants and cafes increased by 6.4%, in canteens - 7.2%, in fast food organizations - 8, 2%. The Association of Public Catering of Kazakhstan believes that it will take at least five years for the restaurant business for a complete recovery after long-term restrictions associated with the pandemic (Forbes Kazakhstan, 2022).

These circumstances require the search for new additional types of services or

new markets for the restaurant business in Kazakhstan, which will aim at increasing profitability. The analysis shows that a promising direction is catering as an organization of on-site restaurant service for various legal entities and individuals. The average annual growth rate of the global market of catering and food contractors is estimated at 6.28%, and, is expected, the growth market to reach US\$34.3 billion by 2026 year (Research and Markets, 2021:177).

Mobile catering serves food from a truck, cart, or other vehicle and has become more popular over the past five years. In-flight catering is food or snacks served to passengers on an aircraft. Boxed lunch catering is the preparation of meals in individual containers. They are often offered to enterprises during work lunches. Catering for events is a catering service with attendants. This type of service is usually used for large events, such as banquets or weddings. A full-service catering company will also provide room decoration, lighting and table setting.

RESEARCH MATERIAL AND METHODS

During this research such method of scientific knowledge as analysis and synthesis, classification, generalization and analogy as well as factor analysis are widely used. In factor analysis, there are deterministic and stochastic models. With the help of deterministic models, the functional relationship between the performance indicator and factors is investigated. In deterministic analysis, one type of the most common factorial models is multiplicative models, which are used when the performance indicator is the product of several factors.

Factor analysis of gross profit allows us to justify ways to improve the efficiency of the restaurant’s activity. If we represent gross profit as the product of revenue and the margin (share) of gross profit in revenue, we get a two-factor multiplicative model of the indicator (Savitskaya, 2004: 640). The results of factor analysis of gross profit by the method of absolute differences for a typical restaurant are presented in Table 3.

Table 3 - Factor analysis of the gross profit of a typical restaurant

№	Indicators	2019 year	2020 year	Change (Δ) (column 4 – column 3)
1	2	3	4	5
1	Revenue, thousand tenge	443793	291483	-152310
2	Gross profit, thousand tenge	128691	135180	+6489
3	Gross profit margin (gross profit/ revenue), times (item 2/item 1)	0,28997978	0,46376632	+0,17378654
	Gross profit change due to change of: - revenue ((-152310) x 0,28997978) - gross profit margin ((291483 x (+0,17378654)			- 44166,82029 +50655,82203 +6489,00174

A typical restaurant is an enterprise with a full production cycle and has a hall for 100 seats. The restaurant’s revenue in 2020 year decreased by 1.5 times, which happened due to the onset of the economic downturn and the ban on mass events due to the spread of coronavirus infection.

Factor analysis shows that the gross profit of the restaurant for 2019-2020 years increased by 6.5 million tenge due to the excess growth of the gross profit margin over the decrease in revenue (Table 3). This indicates the need to find alternative ways to increase the restaurant's revenue, one of which is the opening of a catering division as a part of the restaurant. In 2018 catering grew 6% year-over-year compared to 3.6% growth across the restaurant industry. Catering makes up 18% of sales on average at restaurants that offer it. As brands and independent operators look for ways to increase same-store sales or generate incremental revenue, catering is definitely a conduit (Littman, 2019).

Catering will be a new additional service for the restaurant. Here the key word is "additional", which allows us to take as a basis the concept of relevant costs for decision-making. According to the concept, in relation to each specific management decision all costs can be divided into two categories. The first group is called relevant costs and their value varies depending on the acceptance or non-acceptance of this decision. The second category is called irrelevant costs and they do not depend on the decision being made or do not change when making any of the alternative decisions.

The listed additional cost items that arise when creating a catering division are reflected in the incremental analysis (Table 4). During the restaurant's normal operating activity for many management problems variable costs are relevant, and fixed costs are irrelevant. Gross profit and its more comprehensive counterpart, operating profit, are heavily influenced by both fixed and variable costs. If production costs go up, gross profit will go down. Consequently, companies strive to reduce their fixed costs as well as their variable costs to boost profit.

Table 4 - Incremental analysis for decision-making on creating of a catering division in the restaurant (thousands tenge)

Indicators	Without catering	Catering division	With catering
Revenues	291483	48000	339483
Variable costs:	66948	13104	80052
- inventories	9645	520	
- electricity	11685	584	
- communication and booking services	9729		
- food service	35889	12000	
Overheads:	92193	1994	94133
- depreciation of fixed assets	6570	54	
- water supply, sewerage, heat supply	10839		
- salary	63291	1940	
- maintenance of fixed assets and equipment, advertising and information support	11493	-	
Additional (incremental) costs associated with the creating of catering division:		8080	2080
- catering office furniture		500	

- professional kitchen equipment (boiler, coffee machine, water cooler, dishes, etc.)		1580	
- specialized car		6000	
Total costs	159141	23178	182319
Operating profit	132342	24822	157164
Note - developed on the basis of our own research			

RESULTS AND DISCUSSION

The term incremental cost is used to refer to the difference in costs between alternatives. In other words, only incremental cash flows should be taken into account. Therefore, such analysis is also called an incremental analysis. The general principle of decision-making based on the analysis of relevant costs can be formulated as follows: a positive decision should be made only while the incremental revenues from making this decision exceed the incremental costs (*Horngren et al., 2015:960; Drury, 2000:1194; Markhayeva et al., 2017:176*).

Variable costs are directly related to sales. For example, the use of napkins or linen often varies due to an increase or decrease in sales. Usually, the major variable costs is food cost items. Fixed costs are costs that do not change with a restaurant’s rising or declining level of sales. Examples of fixed costs include a restaurant’s rent, property taxes, insurance premiums, equipment depreciation. Some labour costs are often considered to be fixed. Such staff often includes full-time cashiers, managers, the head chef, and bookkeeper. To a certain extent, basic energy costs such as heat and light tend to be the fixed costs in that it is possible to determine a minimum level of need for energy regardless of sales.

The breakdown of costs into variable and fixed components leads to an understanding of the variable costing. Restaurant management is always trying to sell a menu that has a high level of sales with a high level of profit as well. Saputra and Supangat correctly note that actually, there tends to be a difference in the level of popularity and the level of profit contribution from each menu. The level of popularity is determined by the percentage of sales of the menu compared to total sales, while the level of profit contribution is calculated by the variable costing method (*Saputra et al., 2021:5*).

The use of relevant cost analysis as an approach to decision-making has a debatable nature and it is the subject of research by a number of authors.

Chua et al. recognize that in view of the growing phenomenon toward eating-out, knowledge of the criteria used by customers in the selection of a restaurant is strategic in understanding food consumption trends. A restaurant customer’s decision-making process begins when he/she recognizes a need that can be fulfilled by consuming the products/services offered by a restaurant. Price is a crucial marketing element in predicting consumer behavior in the restaurant industry (*Chua et al., 2020:23*).

According to Tien and Prabhu, the main objective in managing large catered events is centered around ensuring good customer satisfaction while minimizing food wastage. Thus, they suggest a service system engineering approach for event

catering by developing an analytical framework for decision-making by event planners to determine kitchen capacity, temporary storage capacity for warmers, and staffing level for buffet service. As a practical case study, the model is applied to a large catered event with an attendance of about 10,000 over three hours (Tien et al., 2021:19).

Persaud notes that managing social programs requires serious analysis of cost behavior and a proper understanding of the relationship between a program's variable costs and fixed costs since these costs have implications for clients fees and the number of clients that can be served. Relevant cost analysis is suited for the following types of decisions: determining whether a particular service or procedure should be added or dropped, it should be done internally or outsourced, it should be sold as is or processed further. Relevant cost analysis is thus very important since it can help decision-makers with strategic planning and program evaluators with determining the merit/worth of a particular program service (Persaud, 2020:13).

Dickinson considers that all business students should have been exposed to the decision rule – proceed to the point where incremental benefits equal incremental costs. This rule is discussed in the context of decision making in retailing. Diverse merchandising applications are derived from the following - how much extra profit do we make or less do we lose by selling one additional unit (Dickinson, 2015:5).

Similarly, Cavalcanti et al. suggest a special teaching case for undergraduate and graduate courses focused on costs in the areas of business and accounting. This case aims to understand how incremental cost analysis can be applied in decision-making and portrays a fishing company in the segment that suffered a disruption in demand from the international market as the result of the COVID-19 pandemic. The case encourages the development of analytical competence on the impact of a rupture in demand, the identification of relevant costs for decision-making from an income statement, and managerial decision-making based on incremental cost analysis (Cavalcanti et al., 2021:14).

Shukurova et al. argue that issues of reducing the costs of enterprises are becoming more important than the administrative and command system (Shukurova et al., 2022:8).

Nikolovski recommends regularly conducting market research for all companies that appear on the catering market as catering service providers in order to be informed about any changes that occur and that directly affect its decisions to create its catering menu, as well as additional catering services. The COVID-19 outbreak has made the competition between these companies even greater given the fact that many of the restaurants as a separate catering facility, but also the hotel restaurants have started to offer catering services in order to survive in the critical months of the pandemic (Nikolovski, 2021:6).

CONCLUSION

The decision-making approach based on the analysis of relevant costs shows that if the decision is positive, incremental revenues will be 48 million tenge,

while incremental costs will be 23.2 million tenge (Table 4). This will increase the restaurant's profit by 24.8 million tenge than if we decline the idea of organizing of on-site restaurant service. Therefore, creating of the catering division is an economically viable action and it will increase the efficiency of the restaurant as a whole.

The opening of the catering division leads to the increase in revenue by 16.5%, while the cost of sales grows by 10.8%, that is, the cost growth rate is 5.7% lower than the revenue growth rate (Table 5). This is due to the fact, that some items of overhead costs are not taken into account when making decision on catering division, since the restaurant still bears these costs (for example, water supply, heating supply), regardless of whether or not it opens the catering division. As a result, overheads begin to be distributed over a larger volume of services and, thereby, reduce their cost or reduce the growth rate of costs compared to revenues. Therefore, the idea of creating a catering division is economically feasible and leads to an increase in the restaurant's financial results.

Table 5 - Effectiveness evaluation of creating the catering division

Indicators	Before creating catering division	After creating catering division	Growth rate, %
Revenue, thousand tenge	291483	339483	16,5
Cost of sales, thousand tenge	159141	176265	10,8
Operating profit, thousand tenge	132342	163218	23,3

Thus, decision-making can be based on the profitability of each option based on the estimated incremental revenues and incremental costs. In addition to creating a new division, examples of using analysis of relevant costs to make a decision in restaurants can be the following situations: work termination of a division; provision of a service on its own or its purchase on the side; acceptance of a special order at a lower price, etc.

Nabila also argues that relevant costing is a well-known method used to assess the feasibility of production decisions in the short-run. It can be applied to a number of specific decisions in various types of industries namely manufacturing, service, and not-for-profit organizations. At a glance it might seem that in the short-run, relevant costing techniques are appropriate for decision-making in healthcare, tourism and educational institutions (Nabila, 2016:6).

However, as practice sometimes shows qualitative issues and long-term implications can actually change the decisions that had been implied by the relevant costing techniques. Moreover, certain assumptions of relevant costing like complete and reliable information and definite knowledge about costs, prices and demand trends and fluctuations could be to a certain extent unreasonable in real life decision-making.

REFERENCES

- Agency for Strategic planning and reforms of the Republic of Kazakhstan. Bureau of National statistics. Socio-economic development of the Republic of Kazakhstan. January-April 2021. Statistical bulletin. www.stat.gov.kz (in Eng).
- Agency for Strategic planning and reforms of the Republic of Kazakhstan. Bureau of National statistics. Socio-economic development of the Republic of Kazakhstan. January-April 2022. Statistical bulletin. www.stat.gov.kz (in Eng).
- Cavalcanti J.M.M., Avelar E.A., Bandeira do Amaral F.R.C., de Freitas K.A. (2021) The Sea is Getting Rough: Analysis of Incremental Costs during the Pandemic. Case for Teaching. <https://doi.org/10.1590/1982-7849rac2021200227.en> (in Eng).
- Chua B.L., Karim S., Le S., Han H. (2020) Customer Restaurant Choice: An Empirical Analysis of Restaurant Types and Eating-out Occasions. International journal of environmental research and public health, 17(17):6276. <https://doi.org/10.3390/ijerph17176276> (in Eng).
- Dickinson R. (2015) Incremental Analysis: For Retail Decision Making. Proceedings of the 1990 Academy of Marketing Science Annual Conference: 415-419. https://doi.org/10.1007/978-3-319-13254-9_82 (in Eng).
- Drury C. (2000) Management & cost accounting. London, Business Press. ISBN 1-86152-536-2 (in Eng).
- Forbes Kazakhstan (2022) "Non-restaurant" time: more than half of catering establishments do not work in Kazakhstan. <https://forbes.kz> (in Russ.).
- Horngren C.T., Datar M., Rajan M.V. (2015) Cost Accounting: a managerial emphasis. England, Pearson Education. ISBN 978-1-292-01822-5 (in Eng).
- Ivanov Yu.N. (2021) Economic statistics. Moscow, INFRA-M. ISBN 978-5-16-010399-0. (in Russ.).
- Littman J. (2019) Catering grew 50% faster than entire restaurant industry in 2018. <https://www.restaurantdive.com> (in Eng).
- Markhayeva B.A., Karshalova A.D. (2017) Management accounting 2. Almaty, Balausa. ISBN 978-601-7470-78-4 (in Eng).
- Nabila N. (2016) Relevant Costing: Can the Method Coincide with Different Industries? Journal of Commerce and Accounting Research. 5(2): 1-6. <https://doi.org/10.21863/jcar/2016.5.2.025> (in Eng).
- Nikolovski Z. (2021) Analysis of the Modern Customer Preferences of Catering Services in the Republic of North Makedonia. Knowledge. International Journal, 46(5): 771–776. Retrieved from <https://ikm.mk/ojs/index.php/kij/article/view/117> (in Eng).
- Persaud N. (2020) Adopting tools from cost and management accounting to improve the manner in which costs in social programs are analyzed and evaluated. Journal of MultiDisciplinary Evaluation 16(34): 1-13. <https://www.researchgate.net> (in Eng).
- Research and Markets (2021) Global Catering Services & Food Contractors Market (2021-2026) by Type, Ownership, End User, Geography, Competitive Analysis and the Impact of Covid-19 with Ansoff Analysis. <https://www.researchandmarkets.com> (in Eng).
- Saputra A., Supangat (2021) Design of Operational Strategy with Variable-Costing-Based Menu Engineering Information System for Restaurants in Surabaya. Proceedings of the 2nd International Conference on Business and Management of Technology. <https://doi.org/10.2991/aebmr.k.210510.006> (in Eng).
- Savitskaya G.V. (2004) Economic analysis. Moscow, New knowledge. ISBN 5-94735-058-0 (in Russ.).
- Shukurova B., Kaiyrgaliyeva M., Buharbaev C., Aktailakova G., Kerimbek G. (2022) Ways to improve the efficiency of cost management at the enterprise. Bulletin of National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, 1: 90–97. <https://doi.org/10.32014/2022.2518-1467.243> (in Russ.).
- Tien K.W., Prabhu V.V. (2021) Engineering Large Event Catering Services. IFIP WG 5.7 International Conference, APMS 2021, Proceedings: 215-223. (Springer Science and Business Media Deutschland GmbH. https://doi.org/10.1007/978-3-030-85906-0_24 (in Eng).

Publication Ethics and Publication Malpractice in the journals of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan

For information on Ethics in publishing and Ethical guidelines for journal publication see <http://www.elsevier.com/publishingethics> and <http://www.elsevier.com/journal-authors/ethics>.

Submission of an article to the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan implies that the work described has not been published previously (except in the form of an abstract or as part of a published lecture or academic thesis or as an electronic preprint, see <http://www.elsevier.com/postingpolicy>), that it is not under consideration for publication elsewhere, that its publication is approved by all authors and tacitly or explicitly by the responsible authorities where the work was carried out, and that, if accepted, it will not be published elsewhere in the same form, in English or in any other language, including electronically without the written consent of the copyright-holder. In particular, translations into English of papers already published in another language are not accepted.

No other forms of scientific misconduct are allowed, such as plagiarism, falsification, fraudulent data, incorrect interpretation of other works, incorrect citations, etc. The National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan follows the Code of Conduct of the Committee on Publication Ethics (COPE), and follows the COPE Flowcharts for Resolving Cases of Suspected Misconduct (http://publicationethics.org/files/u2/New_Code.pdf). To verify originality, your article may be checked by the originality detection service Cross Check <http://www.elsevier.com/editors/plagdetect>.

The authors are obliged to participate in peer review process and be ready to provide corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. All authors of a paper should have significantly contributed to the research.

The reviewers should provide objective judgments and should point out relevant published works which are not yet cited. Reviewed articles should be treated confidentially. The reviewers will be chosen in such a way that there is no conflict of interests with respect to the research, the authors and/or the research funders.

The editors have complete responsibility and authority to reject or accept a paper, and they will only accept a paper when reasonably certain. They will preserve anonymity of reviewers and promote publication of corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. The acceptance of a paper automatically implies the copyright transfer to the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan.

The Editorial Board of the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan will monitor and safeguard publishing ethics.

Правила оформления статьи для публикации в журнале смотреть на сайте:

www: nauka-nanrk.kz

ISSN 2518–1467 (Online),

ISSN 1991–3494 (Print)

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en>

Заместитель директор отдела издания научных журналов НАН РК *Р. Жәліқызы*

Редакторы: *М.С. Ахметова, Д.С. Аленов*

Верстка на компьютере *Г.Д. Жадыранова*

Подписано в печать 28.02.2023.

Формат 60x881/8. Бумага офсетная. Печать - ризограф.

27,5 п.л. Тираж 300. Заказ 1.

Национальная академия наук РК
050010, Алматы, ул. Шевченко, 28, т. 272-13-19